

ОСОБИ ПОХИЛОГО ВІКУ, ЯК ЖЕРТВИ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ ТА ПРОЯВИ ЇХ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ

СИМАНОВА Світлана,

канд. наук, доцент, Білоцерківський національний
аграрний університет, Україна,
ORCID ID: 0000-0002-8088-3258

Summary: I investigated the issues related to the commission of crimes against the elderly, in particular, detailed attention was paid to the issue of victimization, which is present in the elderly. It has been determined what qualities a crime victim possesses, and cases where elderly people can become potential victims are given. Categories of victimhood of crime victims are given. The types of crime victims are specified. The portrait of a crime victim is characterized, ways of preventing crimes against the elderly are proposed.

Key words: victim; victim; crime; victimhood; elderly persons; prevention; police.

На даний час стрімко ростуть показники злочинності. Особи, яким злочином спричинено шкоду (матеріальну, майнову, моральну) є жертвами злочину. Не кожна жертва злочину стає потерпілою, адже бувають випадки коли сама особа не розуміє, що відносно неї вчинилось правопорушення. Так, наприклад це випадки коли особа вважає, що своє майно вона втратила, а насправді її майном заволодів злочинець. В такому разі виникає латентна злочинність, тобто така про яку не відомо правоохоронним органам, яка не реєструється, та не відображається у статистичному обліку.

Особи похилого віку становлять окрему групу громадян, яким притаманна висока віктимність, це пов'язано із їх надмірною довірливістю, необачністю, незнанням випадків, коли відносно них може бути вчинено кримінальне правопорушення.

У кримінологічній науці розрізняють різні категорії віктимності жертв злочину, зокрема: віктимна деформація особи; професійна віктимність; віктимна патологія, та вікова віктимність до якої і відносять осіб похилого віку.

На думку відомих європейських кримінологів класифікація потерпілих від злочину має важливе значення, адже дозволяє охарактеризувати поведінку потерпілих, ситуацію, яка передувє злочину, взаємовідносини зі злочинцем, роль потерпілого в механізмі вчиненого злочину, умови, що сприяли вчиненню злочину, шляхи й способи захисту жертви злочину.

Загальновідомо, що наука кримінологія класифікує такі типи жертв:

- 1) випадкова жертва, тобто така, яка стає жертвою злочину при певних обставинах;
- 2) жертва з незначним ступенем ризику, тобто така жертва злочину, віктимність якої зростає непередбачено під впливом конкретної несприятливої ситуації;
- 3) жертва з підвищеним ступенем ризику, тобто жертва, якій притаманні ряд віктимних ознак, зокрема ті, які пов'язані з їх поведінкою у громадських місцях; та жертви, соціальний статус або роль, яку вони виконують у суспільстві пов'язана із їхньою професійною діяльністю, це можуть бути касири, інкасатори, таксисты, працівники банківської сфери, працівники правоохоронних органів [1].

Під віктимністю у кримінології варто розуміти такий стан особи, коли особа за певних ситуаційних обставин стає жертвою злочину, або ж неспроможність запобігти певній небезпеці, не

сприйняття такої небезпеки, яка може перерости у злочин, та не вчинення певних дій, які особа могла вчинити, щоб запобігти злочину.

Так, наприклад, це випадки коли у громадському транспорті перебуває літня жінка, в руках у неї сумка із відчиненою блискавкою, в сумці знаходиться гаманець з коштами. Помітивши такі особу злочинець розуміє, що для нього це є сприятливі умови для вчинення злочину, віктимність у такої особи підвищена, і тому він може вчинити крадіжку гаманця у такої особи. При цьому, якщо б блискавка сумки у жінки була б застібнутою, а злочинець не побачив би гаманця, то відповідно і не вчинив би крадіжку.

У кримінально-правовій науці доведено, що особи похилого віку належать до найбільш віктимних груп населення, це пов'язано із їх фізичним станом та психологічним станом. Передумови до вчинення багатьох злочинів щодо осіб похилого віку варто шукати в життєвих обставинах, які пов'язані із поведінкою потерпілого.

Так, наприклад, коли пенсіонер отримуючи у касі банку отримує кошти, починає їх демонстративно викладати, перераховувати, адже серед відвідувачів банку можуть бути особи, які шукають „легкої наживи”, можуть скористаються такою ситуацією, та вчинити злочин відносно особи похилого віку. Тут варто зауважити, що поведінка жертви злочину відіграє значну роль під час розвитку події кримінального правопорушення.

Непоодинокі випадки, коли особи похилого віку самим фактом свого перебування в певній життєвій ситуації перетворюють її на криміногенну, в результаті чого настає суспільно небезпечний наслідок – злочин.

Криміногенні ситуації в деяких випадках утворюються саме через поведінку потерпілого. Віктимна поведінка осіб похилого віку може бути різною, починаючи від нейтральної до негативно-провокуючої. Про те може бути необережною та ризикованою [2].

Особам похилого віку, як і іншим категоріям осіб притаманна віктимність, адже, всі ми живемо у суспільстві де існує злочинність. На даний час виникають нові й нові види злочинів, а тому злочинці вдаються до нових способів їх вчинення. Існують випадки коли громадяни можуть і не знати про випадки вчинення шахрайств, зокрема із застосуванням транспортних телекомунікаційних мереж. Шахраї маскуються під працівників банківських установ, та вчиняють злочини.

Особа похилого віку є більш довірливою частиною населення, тому можуть сприймати таких злочинців, як працівників банку, віддавати, розмінювати чи перераховувати їм кошти.

Існують непоодинокі випадки коли до осіб пенсійного віку за місцем проживання приходять злочинці, які представляються працівниками поштового відділення, під приводом видачі пенсії, просять розмінити певні купюри, тим самим вчиняючи шахрайства відносно останніх.

Вивчення поведінки осіб похилого віку є важливою складовою у процесі подолання злочинності, зокрема здійснення профілактичного впливу на вищевказаних осіб.

Як вважають українські кримінологи роль жертви – це поведінка потенційної жертви перед вчиненням злочину, і зокрема в момент вчинення злочину. Поведінка жертви злочину може впливати на розвиток конфлікту, що перетворить її з об'єкта злочину на його суб'єкт [3].

У кримінології одним із видів поведінки жертви є легковажна поведінка, яка притаманна особам похилого віку. Особи похилого віку в тій чи іншій ситуації діють необачно, легковажно, не усвідомлюючи настання суспільно небезпечного діяння. Зокрема це може бути спілкування з незнайомцями, допуск їх до свого житла, в результаті чого злочинці перебуваючи у помешканні осіб похилого віку вчиняють крадіжки та шахрайства.

Варто зауважити, що досить високий рівень віктимної поведінки особи у осіб похилого віку пов'язаний з низкою факторів: станом здоров'я (це можуть бути дефекти органів сприйняття), особливим психічними аномаліями; недбалістю ставленням до безпеки своєї особистості, збереженням свого майна; неповідомлення до правоохоронних органів про вчинені злочини відносно них

раніше.

Віктимна поведінка у осіб похилого віку виражається у необачливих знайомствах, запрошенні додому незнайомих осіб, надмірній довірливості, та невмінні правильно оцінювати ситуацію, що склалась.

Процеси старіння супроводжуються змінами у багатьох системах і органах осіб літнього віку, що у значною мірою відображається на їхній руховій активності. Ці зміни відбуваються в опорно-руховому апараті, погіршуються рефлексорні процеси координації рухової діяльності на рівні центральної нервової системи та периферичної структури. Злочинці використовують фізіологічні особливості таких осіб, тому і можуть вчиняти злочини. Так, наприклад, вирвавши сумку чи гаманець із руки літньої жінки, злочинець розуміє, що ніхто не буде чинити йому опору, та наздоганяти. Поведінка осіб похилого віку змінюється при виникненні фізіологічних обмежень на віковому етапі життя. Їхній фізичний світ, з яким вони прямо взаємодіють, все більше звужується, так вони потребують речей, які виконують допоміжні функції: окулярів, зубних протезів, візків для перевезення вантажу, палиць. Через фізичні обмеження все більше небезпек чекає на них на вулиці, в парку та у власних будинках. Знижується соціальна активність, яка в основному обмежується сімейним спілкуванням, взаємовідносинами з близьким оточенням, а тому вони отримують малий потік інформації, зокрема про стан злочинності в місті, та випадки вчинення злочинів відносно різних категорій громадян.

Враховуючи статистичні показники вчинення злочинів відносно осіб похилого віку варто зауважити, що ними переважно стають жінки у віці 60-75 років, пенсіонери, з середньою чи середньою спеціальною освітою, незаміжні або ж удови, одинокі. Таким особам притаманна довірливість, добродушність, необачність, нездатність швидко орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях та приймати рішення, знижена активність, інвалідність. Проблема віктимної поведінки осіб похилого віку полягає також у самотності, відсутності догляду, недбалість рідних до осіб похилого віку. Літня людина проживаючи одна стає легкою жертвою, адже через фізіологічні особливості, які виявляються в знижені уваги, погіршення зору, пам'яті, хронічними хворобами, не в повній мірі розуміє всі свої дії, а тому злочинці використовують вище переховані фактори, та вчиняють злочини відносно такої категорії громадян.

Доведено, що особи похилого віку належать до найбільш віктимних груп населення, що зумовлено їх фізичним станом, психологічними особливостями та незадовільним захистом з боку держави. Насамперед, передумови вчинення багатьох злочинів щодо осіб похилого віку варто шукати в життєвих обставинах, які пов'язані з поведінкою потерпілого. Поведінка відіграє значну, навіть вирішальну роль у наданні розвитку подій кримінального характеру. Іноді особи похилого віку самим фактом свого перебування в певній життєвій ситуації перетворюють її в криміногенну, оскільки певним чином впливають не тільки на зародження мотивів, але і на виникнення думки про злочин. Слід розуміти що криміногенні ситуації створюються не лише через злочинця, а й через потерпілого. Жертві потрібно розуміти одне принципове положення яке відображається в залежності поведінки злочинця від поведінки жертви, при цьому це не змінює того фактору що дії жертви можуть бути як протиправними, так і правомірними.

Висновок. Охарактеризувавши осіб похилого віку, як жертв злочинного посягання необхідно дійти висновку, що правоохоронні органи розриваючи та розслідуючи кримінальні правопорушення добре розуміють хто стає жертвою злочинного посягання, при яких обставинах, та ситуаціях. Про те, особи похилого віку не обізнані на достатньому рівні про ті категорії злочинів та способи їх вчинення, які наразі існують. Особи похилого віку не розуміють випадків. Коли віктимність у них підвищується, та вони стають потенційними жертвами злочину. Тут варто вести клопітку профілактичну роботу із даною категорією населення правоохоронним органам щодо профілактики вчинення злочинів відносно осіб похилого віку. Це може бути спілкування дільничних офіцерів грома-

ди із даною категорією населення, яке повинно бути направлено на роз'яснення, та попередження про можливі способи вчинення злочинів відносно даної категорії осіб. Також це може бути відвідування за місцем проживання літніх людей, спілкування з ними, наведення прикладів вчинення злочинів, роз'яснення способів їх вчинення, виступи по телебаченню, статті в газетах, надання пам'яток профілактичного змісту: „Як не стати жертвою злочину”; „Збережи своє майно”; „Будь обачливим”. Тільки обізнаність осіб похило віку у життєвих ситуаціях, при яких вони можуть стати жертвами злочину допоможе знизити статистичні показники злочинності відносно даної категорії громадян.

Бібліографічні посилання:

1. *Курс кримінології. Загальна частина*. Підручник У 2 кн., О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; За заг. Ред. О.М. Джужа, Юрінком Інтер, Київ, 2001. 352 с.
2. Джужа О.М., Моїсєєв Є.М. *Проблеми потерпілого від злочину (кримінологічний та психологічний аспекти)*. Навчальний посібник. УАВС, Київ, 1994. с. 12.
3. *Курс кримінології*. Підручник У 2 кн. За заг. ред. О.М. Джужа, Юрінком Інтер, Київ, 2001. Кн. 1, Загальна частина, с. 127.